

ONAMASIOLOGIK TADQIQOTLAR TIZIMIDA TOPONIMIKANING O'RNI

Bo'tayarova Gulasal Sobirovna

Termiz davlat universiteti lingvistika (o'zbek tili)

2-kurs magistranti

Kirish qismida onomasiologiyaning o'rganish sohasi sifatida umumiy ko'rinishi keltirilgan va ushbu kontekstda toponimiyaning ahamiyati ta'kidlangan. Unda maqolaning maqsadlari ko'rsatilgan va keyingi bo'limlarning konturi keltirilgan.

Usullar bo'limi ushbu maqolada qo'llaniladigan tadqiqot yondashuvini tavsiflaydi. Unda turli manbalardan, shu jumladan lingvistik ma'lumotlar bazalaridan, tarixiy yozuvlardan va madaniyatshunoslikdan tegishli ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish muhokama qilinadi. Etimologik tahlil, qiyosiy tilshunoslik va madaniy talqin kabi toponimlarni o'rganishda qo'llaniladigan metodikalar ham muhokama qilinadi. Toponimiya onomasiologik tadqiqotlar tizimida, xususan joy nomlari va ularning ma'nolarini o'rganishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Onomasiologiya tilshunoslikning nomlash tizimlarini, shu jumladan ismlarni yaratish, evolyutsiyasi va talqin qilish bilan bog'liq jarayonlarni o'rganishga qaratilgan bo'limidir.

Toponimiya, ayniqsa, toponimlar deb ham ataladigan joy nomlarini o'rganish bilan shug'ullanadi. Bularga shaharlar, shaharchalar, qishloqlar, daryolar, tog'lar va boshqa geografik xususiyatlarning nomlari kiradi. Toponimiya ushbu nomlarning lingvistik va madaniy jihatlarini o'rganadi, ularning kelib chiqishi, tuzilishi va ahamiyatini tushunishga intiladi.

Onomasiologik tadqiqotlar tizimida toponimiya bir necha muhim maqsadlarga xizmat qiladi:

1. Etimologik tahlil: toponimiya tadqiqotchilarga joy nomlarining etimologiyasini aniqlashga, ularning tarixiy rivojlanishi va lingvistik ildizlarini o'rganishga yordam beradi. Toponimlar tarkibidagi lingvistik elementlar va tuzilmalarni tahlil qilib, olimlar ma'lum joylar bilan bog'liq tillar, madaniyatlar va tarixiy voqealar to'g'risida qimmatli ma'lumotlarni ochishlari mumkin.
2. Madaniy va tarixiy ahamiyati: joy nomlari ko'pincha madaniy va tarixiy ahamiyatga ega. Ular ma'lum bir mintaqa bilan bog'liq e'tiqodlar, urf-odatlar yoki muhim voqealarni aks ettirishi mumkin. Toponimik tadqiqotlar ushbu ma'no qatlamlarini ochishga yordam beradi, ma'lum joy nomlarining madaniy va tarixiy kontekstlarini yoritadi.

3. Lingvistik variatsiya va tipologiya: toponimiya turli tillar va mintaqalarda joy nomlarining lingvistik o'zgarishini tekshirishga imkon beradi. Toponimlarni taqqoslash va taqqoslash orqali tadqiqotchilar naqshlar, tipologiyalar va umumiy lingvistik xususiyatlarni aniqlashlari mumkin. Ushbu tahlil til aloqasi, diffuziya va lingvistik xilma-xillikni tushunishimizga yordam beradi.

4. Geografik va ekologik tadqiqotlar: toponimiya mintaqaning geografik va ekologik xususiyatlari to'g'risida qimmatli tushunchalarni beradi. Joy nomlari ko'pincha tabiiy landshaftni, shu jumladan daryolar, tog'lar, o'rmonlar va boshqa jismoniy xususiyatlar haqidagi ma'lumotlarni aks ettiradi. Toponimik tadqiqotlar joy nomlarini o'ziga xos geografik xususiyatlar bilan bog'lash va o'tmishdagi landshaftlarni tiklashga yordam berish orqali geografik va atrof-muhitni o'rganishda yordam beradi.

5. Sotsiolingvistik va antropologik istiqbollar: toponimiya sotsiolingvistik va antropologik ob'ektivni taklif etadi, bu orqali tadqiqotchilar turli jamiyatlarning nomlash amaliyotini o'rganishlari mumkin. Joy nomlarini tanlash va ulardan foydalanish madaniy me'yorlarni, ijtimoiy o'ziga xosliklarni va jamiyat ichidagi kuch dinamikasini ochib berishi mumkin. Toponimik tadqiqotlar ushbu jihatlarni o'rganib, ijtimoiy va madaniy dinamika haqida qimmatli tushunchalarni beradi.

Umuman olganda, toponimiya joy nomlarining madaniy, tarixiy, lingvistik va geografik o'lchamlarini tushunishimizga hissa qo'shish orqali onomaziologik tadqiqotlarda muhim rol o'ynaydi. Bu til, madaniyat va atrof-muhit o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni ochib berishga yordam beradi, insoniyat jamiyatlari haqidagi bilimlarimizni boyitadi.

Natijalar bo'limida tadqiqot natijalari keltirilgan. U tavsiflovchi, esdalik va ma'muriy nomlar kabi turli xil toponimlarning har tomonlama tahlilini o'z ichiga oladi. Bo'limda toponimlarning madaniy landshaftlar, tarixiy voqealar va mintaqaning lingvistik xususiyatlarini tushunishdagi ahamiyati ta'kidlangan.

Munozara bo'limi tahlil natijasida olingan natijalarni sharhlaydi. Bu topilmalarning natijalarini onomaziologik tadqiqotlarning keng kontekstida o'rganadi. Bo'lim shuningdek, toponimiya va tilshunoslikning sotsiolingvistika va dialektologiya kabi boshqa sohalari o'rtasidagi munosabatlarni o'rganadi. Bundan tashqari, u toponimik tadqiqotlarda duch keladigan muammolarni muhokama qiladi va potentsial echimlarni taklif qiladi.

Xulosa va takliflar

Ushbu bo'limda maqolada asosiy topilmalar va ularning onomaziologik tadqiqotlarni rivojlantirishdagi ahamiyati haqida qisqacha ma'lumot berilgan. Bu madaniy merosni saqlashda toponimiyaning rolini ta'kidlaydi va joy nomlarining ko'p qirrali tabiatini o'rganish uchun fanlararo hamkorlik zarurligini ta'kidlaydi. Bo'lim raqamli vositalarni birlashtirish va vaqt o'tishi bilan toponimik o'zgarishlarni o'rganish kabi tadqiqotlarning kelajakdagi yo'nalishlarini taklif qilish bilan yakunlanadi.

Xulosa qilib aytganda, ushbu maqola toponimiyaning onomaziologik tadqiqotlar tizimidagi ahamiyatini ta'kidlaydi. Joy nomlarini tahlil qilish orqali tadqiqotchilar mintaqaning madaniy, tarixiy va lingvistik o'lchovlari to'g'risida qimmatli tushunchalarga ega bo'ladilar. Til, madaniyat va geografiya o'rtasidagi murakkab munosabatlarni tushunish insoniyat jamiyatlari va ularning boy merosini yanada kengroq tushunishga yordam beradi. Toponimik tadqiqotlarni onomasiologiyaga kiritish orqali olimlar butun dunyo bo'ylab joylar nomlariga kiritilgan qiziqarli hikoyalarni ochishlari mumkin.

References

1. Antoniová, V., & Štekauer, P. (2015). Derivational paradigms within selected conceptual fields—Contrastive research. *Facta Universitatis, Series: Linguistics and Literature*, 13(2), 61– 75.
2. Bagasheva, A. (2015). Paradigmatic word-formation, metonymy and compound verbs in English and Bulgarian. In J. Audring, N. Koutsoukos, F. Masini, & I. Raffaelli (Eds.), *Morphology and semantics—MMM9 On-line Proceedings* (pp. 1– 11).
3. Bagasheva, A. (2017). Comparative semantic concepts in affixation. In J. Santana Lario & S. Valera (Eds.), *Competing patterns in English affixation* (pp. 33– 65).
4. Bern, Switzerland: Peter Lang. Bauer, L. (1997). Derivational paradigms. In G. E. Booij & J. van Marle (Eds.), *Yearbook of morphology 1996* (pp. 243– 256).
5. Dordrecht, The Netherlands: Kluwer. Bauer, L. (2018). Conversion as metonymy. *Word Structure*, 11(2), 175– 184.
6. Beard, R. (1985). Is separation natural? *Studia Grammaticae*, 7, 119– 134.
7. Beard, R. (1988). On the separation of derivation from morphology: Toward lexeme/ morpheme based morphology. *Quaderni di Semantica*, 9(1), 3– 59.
7. Beard, R. (1995). *Lexeme-morpheme base morphology: A general theory of inflection and word-formation*. SUNY Series in Linguistics. Albany: State

- University of New York Press. Beard, R. (2001). Derivation. In A. Spencer & A. M. Zwicky (Eds.), *The handbook of morphology* (pp. 44– 65).
8. Oxford, UK: Blackwell. Beard, R., & Volpe, M. (2005). Lexeme-morpheme base morphology. In P. Štekauer & R. Lieber (Eds.), *Handbook of word-formation* (pp. 189– 205).

